

4. ÜNİTE: İLK VE ORTA ÇAĞ'DA TÜRK DÜNYASI

1. TÜRKLERİN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI

DİKKAT: Bu ünite aynı zaman **İslamiyet öncesi Türk** tarihi olarak da isimlendirilir. Bunu üniteadaki tüm konuları öğrenirken ve soruları çözerken sürekli göz önünde bulundurmalıyız.

TÜRK ADI VE ANLAMI

Türk, adı ve anlamı üzerinde birçok farklı görüş ileri sürmüştür.

- Uygur metinlerinde, “kudretli, kuvvetli”,
- Kaşgarlı Mahmut’un Divan -ı Lügat’i Türk isimli eserinde , “olgunluk çağı”,
- Çin kaynaklarında “miğfer”,
- Ziya Gökalp, “Türelî (törelî) kanun, nizam sahibi”
- Wambery ise, “türemekten- Türk” geldiğini söylemiştir.

TÜRKİYE ADI

Türklerin yaşadığı yer anlamına gelen bu kelime ise tarihin değişik zamanlarında değişik yerler için söylenmiştir.

- Önceleri, Orta Asya denilen coğrafi bölge kastedilmiş,
- Daha sonra, Volga’dan Orta Avrupa’ya kadar uzanan bölge
- 12. yy. da Anadolu için Türkiye deyimi kullanılmıştır.

TÜRKLERİN ANA YURDU

- Türklerin anayurdu Orta Asya’dır.
- Doğuda Kingan Dağları, Batıda Hazar Denizi, Kuzeyde Sibirya, Güneyde Pamir ve Karanlık Dağları ile çevrilidir.
- Türkler yaygın olarak Altay-Sayan Dağları ile Hazar Denizi arasındaki bölgede yaşamışlardır.

DİKKAT 1: Orta Asya'nın büyük bölümünün dağlık ve engebeli oluşu ve burada aşırı karasal iklimin **hüküm sürmesi:**

- Bozkırların zor koşullarının, Türklerin dayanıklı ve savaşçı bir karaktere sahip olmalarında neden olmuştur.
- Tarımın çok sınırlı yapılmasına, bu yüzden onun yerine temel geçim kaynağının hayvancılık olmasına neden olmuştur.
- Hayvancılıkla uğraştıkları için ise Konar-göçer (Atlı göçebe) bir hayat yaşamışlardır.

NOT: Konar-göçer yaşantıyı göçebe yaşam ve göç olguları ile karıştırmamak gerekir.

Göçebe yaşam; üretimi bilmeyen insanoğlunun sürekli yer değiştirmesi,

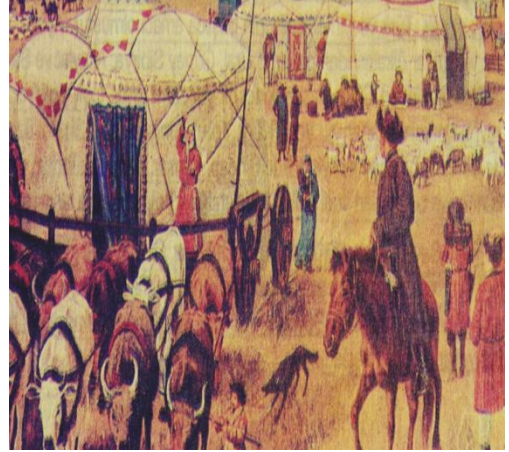
Göç; Bir yeri bir daha dönmek üzere terk etmektir.

Konar-Göçer yaşantıda ise hayvancılıkla geçinen Türkler hayvanlarına yeşil ot bulabilmek için yazın yaylaya çıkar kışın ise korunaklı alçak alanlara, kışlaklara çekilir.

DİKKAT 2:

Konar-göçer yaşantı Orta Asya Türklerinin yaşantısında pek çok açıdan belirleyici olmuştur. **Örneğin:**

- Yazılı kültüre geç geçilmesi,
 - Türk tarihine dair ilk bilgileri Çin kaynaklarından edinebilmemiz
 - Mimarinin gelişmemesi
 - Sözlü edebiyat ve hukukun gelişmesi
 - Bu yaşantıya uygun sanatların gelişmesi
 - BAŞKA TOPRAKLARA DAHA KOLAY GÖÇ EDEBİLMELERİ
- v.b.

ORTA ASYA KÜLTÜR ÇEVRELERİ

1. ANAV KÜLTÜRÜ:

- Orta Asya kültürleri içinde en eski tarihli olanıdır.
- Ancak bu kültürde yerleşik yaşama dair izlere rastlanmıştır.

2. AFANESYEVO KÜLTÜRÜ:

- Türklerin en eski kültürüdür.

3. ANDRONOVA KÜLTÜRÜ:

- Afanesyevo kültürünün devamı niteliğindedir.
- Orta Asya kültürleri içinde en geniş alana yayılmış olanıdır.
- Tunçtan ve altından yapılmış eşyalar ilk defa bu kültür çevresinde bulunmuştur.

4. KARASUK KÜLTÜRÜ:

- Karasuk nehri çevresinde ortaya çıkmıştır.
- DEMİR ilk kez bu kültür çevresinde ortaya çıkmıştır.

5. TAGAR KÜLTÜRÜ:

- Orta Asya kültürlerinin en GENÇ ve GELİŞMİŞ olanıdır.

<https://tarihdersi.net/>

İSKİTLER (SAKALAR)

- Karadeniz'in kuzeyi ve Kafkaslarda önemli bir uygarlık kuran İskitlerin Türk olduğu anlaşılmıştır.
- Savaşçı bir topluluk olan İskitler MED'lerle birleşerek Urartu Devleti'ni yıkmış, Mısır'a kadar ilerlemişlerdir.
- En ünlü hükümdarları ALP ER TUNGA' DIR. İskit-Pers savaşları İranlıların ŞEHNAME'SİNDE anlatılır.

DİKKAT: Ünlü Amazon kadın savaşçılarının İskit kadınları olduğu iddia edilir. İskit-Pers savaşlarında erkeklerinin çoğu ölen İskit kadınları Persler ile savaşmaya devam etmiştir.

- Konargöçer bir hayat yaşamışlar, hayvancılıkla uğraşmışlardır.
- Altın ve gümüş işçiliğinde ustalaşmışlardır. Onlar "Bozkırların kuyumcuları" olarak bilinirler.
- Özellikle HAYVAN ÜSLUBU'NU yansıtan eserler vermişlerdir.
- Gök Tanrı dinine inanmışlardır.

HAYVAN ÜSLUBU: Yapılan kılıç, kalkan gibi eşyalara hayvan motiflerinin işlenmesidir.

2. İÇ ASYA'DA KURULAN TÜRK DEVLETLERİ

A) ORTA ASYA HUN DEVLETİ (BÜYÜK HUN DEVLETİ)

- Tarihte bilinen ilk örgütlü Türk devletidir.
- Merkezleri, Türklerin "Kutlu Vatan" saydıkları ÖTÜKEN'dir.
- MÖ 3. Yüzyıldan itibaren Çin kaynaklarında Hun devletinden bahsedilmeye başlar.
- Bilinen ilk hükümdarları TEOMAN'DIR.
- Çinliler bu dönemde Hun akınlarına karşı dünyanın en büyük taş yapıtlarından olan (MÖ 221-210) ünlü "Çin Seddi'ni" yapmışlardır.
- Babasını öldüren METE Teoman'dan sonra Hunların başına geçmiştir.

METE HAN DÖNEMİ:

- Bazı araştırmacılara göre OĞUZ KAĞAN destanındaki oğuz kağan Metehan'dır.
- Büyük Hun Devletinin en parlak dönemidir.
- Mete Türk boylarını ve Moğol kavimlerini egemenlik altına alarak Hunları bir İmparatorluk haline getirmiştir.
- Mete Türklerdeki ilk ordu teşkilatını kurmuştur. Mete'nin tahta çıkışı günümüzde Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihi (MÖ 209) olarak kabul edilir. Onun kurduğu ordu ONLU SİSTEM'E göre örgütlenmiştir.

- Mete Türklerdeki ilk devlet örgütlenmesini de yapmıştır. Bu ise İKİLİ DEVLET TEŞKİLATI şeklinde yapılmıştır.
- Mete Moğol kökenli Tunguzların toprak isteklerini reddederek Türklerde ki VATAN ve MİLLET sevgisinin önemini göstermiştir.
- Mete tarihi ÇİN POLİTİKASI'NI belirlemiştir.
- Mete Çin'e sürekli sefer düzenleyip onları vergiye bağlamasına rağmen Çin'i yönetmeye çalışmamıştır. Çünkü ona göre Çin ancak içinden yönetilebilir. Ve Türkler bunu yapmaya kalkarsa benliklerini kaybeder. (Asimile olur.)

NOT: Asimilasyon konusunda iki kuralımız vardır:

1. Sayıca kalabalık olan diğerini asimile eder.
2. Kültürü köklü olan diğerini asimile eder.

Büyük Hun Devleti'nin yıkılışı:

- Mete'den sonra başa geçen Ki-ok babasının yolunu izlemiş ise de Çinli bir prensesle evlenerek Çin entrikalarının önünü açmıştır.
- Kiok'tan sonra Çin etkisi ve entrikalarına dayanamayan Hun Devleti MÖ 58 de ikiye ayrılmıştır.
- Çine karşı uzun mücadeleler vermişlerdir. Ancak her biri Çin'e karşı bağımsızlığını kaybederek Çin egemenliğine girmiştir.
- Çin yönetimini benimsemeyen Kuzey Hunların bir kısmı batıya doğru göç ederek "Kavimler Göçü'ne" neden olmuşlardır.

Türlere karşı Çin politikaları:

Çinliler savaşarak yenemedikleri Türkleri;

- Çinli ajanlar ile Türk beylerini birbirlerine karşı kıskırtmış,
- Çinli prenseslerle Türk hükümdarlarını evlendirerek,
- Savaşlarda At'ı kullanarak
- Askerlerine pantolon ve ceket giydirerek,
- Ordularını onlu sisteme göre düzenleyerek, Türkleri güçten düşürmüşlerdir.

B) I. KÖK TÜRK (GÖKTÜRK) DEVLETİ (552-659)

- Bumin Kağan önderliğinde "Avarların" egemenliğinden kurtulan Aşına boyu tarafından kurulmuştur.
- Devletin merkezi Ötüken'dir.
- Asya Hunları'ndan sonra kurulan ikinci büyük Türk devletidir.

<https://tarihdersi.net/>

NOT: Ergenekon destanı I. Köktürk Devleti'nin kuruluşunu anlatır.

- Bumin Kağan ülkenin doğusunu yönetirken kardeşi İstemi Yabgu'yu batının yönetimi ile görevlendirilmiştir.

DİKKAT: Tarihte "Türk" adını devlet adı olarak ilk kullananlar Köktürklerdir.

- Bumin Kağan'ın yerine geçen oğlu "Mukan Kağan" dönemi I. Köktürk Devleti'nin en parlak dönemidir.
- Bu biraz da Batı kanadı yöneten amcası İstemi Yabgu'nun Batı siyaseti sayesinde.

Bu siyasete göre:

"İpek Yolu'nun denetimini ele geçirmek için çaba harcamıştır. Bu nedenle Akhunlara karşı Sasaniler ile anlaşıp Akhunları ortadan kaldırmış ve topraklarını genişletmiştir. Sasaniler ile ilişkisi bozulunca da onlara karşı Bizanslılarla anlaşma politikası izlemiş İpek Yolu'nun denetimini ele geçirmiştir.

NOT: Bu şekilde zayıflayan Sasaniler yakın gelecekte İslam orduları tarafından kolayca yıkıldılar.

NOT: Bizans ile ittifak kurarken Asya ile Anadolu arasında elçiler gidip gelmiştir. Böylece ilk kez Asya ile Anadolu ilişki kurmuştur.

Köktürklerin Yıkılışı ve Çin Esareti:

- Köktürkler hunların yıkılışına benzer sebeplerle önce ikiye ayrıldılar.
- Ardından her ikisi de Çinliler tarafından yıkıldı. (Doğu Köktürk 630- Batı Köktürk 659).
- 50 yıl boyunca devam edecek olan Çin esareti yaşandı.
- Bu esaret sırasında Türkler pek çok kez bağımsız olabilmek için ayaklandı.
- Bu ayaklanmalardan en ünlüsü (Biraz da Hüseyin Nihal Atsız'ın Bozkurtlar romanı sayesinde) Kürşat Ayaklanmasıdır.

ÇİN ESARETİ VE KÜRŞAT AYAKLANMASI

Kürşat adlı Türk prensinin 40 arkadaşı ile Çin sarayını basmasıdır. Başarılı olamazlar ama daha sonrakilere ilham verirler.

C) II. KÖK TÜRK (KUTLUK) DEVLETİ (682 - 744)

- Çinlilerin egemenliğinden kurtulan Doğu Kök Türkleri Kutluk (İlteriş) Kağan önderliğinde II. Kök Türk Devleti'ni kurmuşlardır.
- Bu devlete kurucusundan dolayı "Kutluk Devleti" de denmiştir.

NOT: İlteriş, devleti derleyen, toparlayan anlamına gelir.

- Kutluk Kağan'ın ölümü üzerine çocukları Bilge ve Kültigin'in küçük yaşta olmalarından dolayı kardeşi "Kapgan Kağan" tahta çıkmıştır.
- Kapgan Kağan'ın bir ayaklanmayı bastırması sırasında ölümü üzerine vezir Tonyukuk'un desteği ile Bilge Kağan başa geçmiş, kardeşi Kültigin'de orduların başına getirilmiştir.

Bilge Kağan dönemi

- II. Köktürk Devleti'nin en parlak devridir.

- Bilge kağan'ın hükümdarlığı döneminde Köktürkler en geniş sınırlarına ulaşmış, Asya'da yaşayan bütün Türk kökenli topluluklar tek bayrak altında toplanmıştır.

II. Köktürk Devleti'nin Yıkılışı

- Bu üç ismin ard arda ölümünden sonra taht kavgaları başlamıştır.
- Köktürk hâkimiyetinde yaşayan Basmil, Karluk ve Uygurlar birleşerek Ötüken'i ele geçirdi.
- Böylece II.Köktürk Devleti yıkılmıştır.

ORHUN ABİDELERİ

- Bilge Kağan, Kültigin ve vezir Tonyukuk adlarına dikilmiş üç, taş anıttır.
- Kültigin ve Bilge Kağan Kitabeleri, Yolluğ Tigin tarafından, Tonyukuk kitabesi ise kendisi tarafından yazılmıştır.
- Danimarkalı bilgin Wilhem Thomsen tarafından 1893 yılında okunmuştur.
- Bugün Moğolistan sınırları içindedir. **Bu kitabeler;**
- Türk tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı kaynaklarıdır.
- Orta Asya Türk kültürüne (devlet yönetimi, egemenlik anlayışı, veraset sistemi, din ve inanış, sosyal hayat v.b.) dair eşsiz bilgiler içeren en önemli kaynaktır.
- VIII. yy a ait olan Orhun Kitabeleri "Kök Türk Alfabesi"ni, Türk dilinin özelliklerini ve Türk hitabet sanatını aydınlatan" ilk belgelerdir

NOT: 6. yüzyıla ait Yenisey yazıtları bulunsa da bu yazıtlar kaynak niteliği taşıyacak bilgiler içermedikleri için Köktürk yazıtları Türk edebiyat ve tarihinin ilk yazılı kaynakları olarak kabul edilmektedir.

Ç) UYGUR DEVLETİ (744-840)

- Türklerin İslamiyet'in kabulünden önce kurdukları son büyük Türk Devletidir.
 - Kurucusu Kutluk Bilge Kül Kağan'dır.
- İlk merkezleri Ötüken iken bu dönemde Ordubalık (Karabalgasun)şehri kurularak buraya taşınmıştır.
- Kutluk Bilge Kül'ün ölümü üzerine yerine geçen oğlu **Moyen-çur** (Bayan-çur), bir yandan Asya'da önemli ölçüde Türk birliğini yeniden sağlamış, diğer yandan

Talas Savaşı'nda (751) Müslüman Araplara yenilen ve karışıklık içinde yaşayan Çin İmparatoruna yardım ederek, onlarla yakınlık kurmuştur.

- Moyen-çur dönemi Uygur Devleti'nin en parlak dönemidir.
- **Böğü Kağan** döneminin en önemli olayı Mani(Maniheizm) dinini devletin resmi dini haline getirmesidir.
- Uygurların yaşam biçimleri ve kültürleri üzerinde büyük değişikliklere neden olan Mani dini halk arasında fazlaca yayılmamıştır.

Maniheizmi kabul etmelerinin Uygurlara etkileri:

1) Et yemeyi ve savaşmayı yasaklaması nedeniyle, Uygurların savaşçı niteliklerini kaybetmelerine neden olmuştur.

DİKKAT: Uygurlar savaşçı özelliklerini kaybetse de Milli benliklerini korumuşlardır. Bunun için özel önlemler almışlardır. Örneğin Çince'den dillerine kelime girmemesine özen göstermiş, kelimelerin, Türkçe karşılıklarını kullanmışlardır.

- 2) Orta Asya Türklerinin yaşam biçimi olan konar-göçerliği terk ederek yerleşik yaşama geçmelerine neden olmuştur.
- 3) Tarım ve ticarete ilerlemelerinde
- 4) Mani dininin benimsenmesi, bu dini halka öğretmek için birçok kitap yazmalarında, matbaanın temelleri sayılan kalıpların kullanılmasında,
- 5) Tapınaklar gibi mimari eserler yapmalarında da etken olmuştur.
- 6) Ayrıca yerleşik yaşama geçtikleri için yazılı kültür (edebiyat, hukuk gibi) gelişmiştir.

DİKKAT: Genelde sorularda Uygurları diğer Türk topluluklarından ayıran özellikler sorulmakla birlikte maniheizmin ve yerleşik yaşamın hangi konularda değişiklik yaratmadığı da sorulabilir.

Uygurlarda;

- Devlet yönetim anlayışı,
- Egemenlik anlayışı, (Kut anlayışı)
- Dil değişmemiştir.

Bağa Tarkan döneminde,

- Devlet açlık, kıtlık ve salgın hastalıklar yüzünden karışıklık içine düşmüştü.
- Bundan yararlanan Kırgızlar, 840 yılında Uygur Devleti'ne son verdiler.
- Uygurların birçoğu Karluk ülkesine, Çin'in kuzeyine, Beşbalık ve Turfan'a giderek yeni devletler kurmuşlardır.

NOT: GÖÇ destanı bu olayı anlatmaktadır.

1. Kansu Uygur Devleti (Sarı Uygurlar):

- Uygur Devletinin Kırgızlar tarafından yıkılmasından sonra Çin'in Kuzeyindeki Kansu bölgesine giden Uygurlar tarafından kurulmuştur.

2. Turfan (Doğu Türkistan) Uygur Devleti:

- Turfan bölgesinde kurulmuştur.
- Budizm dinini benimsemişlerdir.
- Ticaret sayesinde ekonomik olarak güçlenmişlerdir.
- Moğollar tarafından yıkılmışlardır.

DİKKAT: Moğol egemenliğini girdikten sonra;

- Moğol devletinde memurluk, yöneticilik yaparak devlet örgütlenmesinde rol oynadılar
- Moğolların alfabesi olmadığı için Uygur alfabesini kullanmışlar böylece Moğol diline pek çok Türkçe kelime girmiştir.
- Ünlü Cengiz yasaları Uygur kanunlarından etkilenmiştir.

SONUÇ: Tüm bu kültürel etki sonucu Moğolların Türkleşmesinde önemli bir rolleri olmuştur.

DİKKAT: Bugün Çin'in SINCAN UYGUR ÖZERK bölgesinde yaşayan Uygur Türkleri bunların torunlardır. Günümüz Çin hükümetinin bölgede uyguladığı baskı ve katliamlar ne yazık ki hem ülkemiz hem de dünya kamuoyunun yeterince ilgisini çekmemektedir.

3. İLK TÜRK DEVLETLERİNDE GÜÇ VE YÖNETİM YAPISI

DEVLET YÖNETİMİ

- İlk Türk Devletlerinde, toplumun siyasi örgütlenmesinin en üst basamağını “Devlet (İl)” oluştururdu.

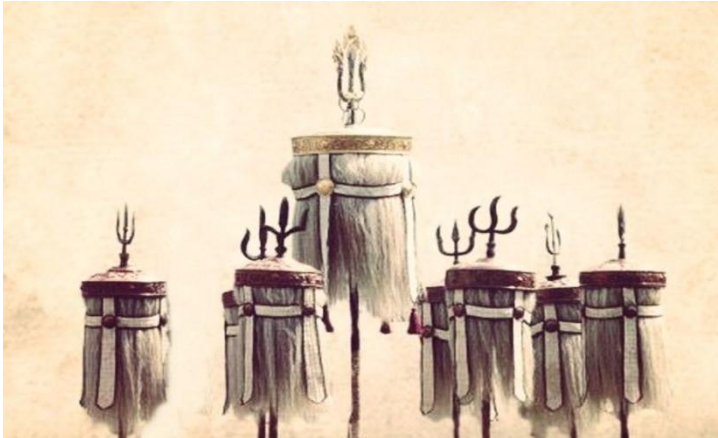
A. Hükümdar:

- Mutlak Monarşi ile yönetilen Türk Devletleri’nde devlet yönetiminin en önemli parçası hükümdardır.

Hükümdarların kullandığı unvanlar: Türk hükümdarları Han, Hakan, Kağan başta olmak üzere İlteber, İdikut, Yabgu, Şanyü, Tanhu gibi unvanlar kullanmışlardır.

NOT: Sultan, Padişah, Şah gibi bize tandık gelen unvanlar İslamiyet ile birlikte hayatımıza girmiştir. Orta Asya’da kullanılmamıştır.

Hükümdarlık Sembolleri:

- Otağ (çadır),
- Örgin (taht),
- Tuğ (sancak),
- Nevbet (davul),
- Yarlığ (ferman-töre yapabilme gücü),
- Kotuz-Sorguç (şapkaya takılan at kuyruğu - miğfer),
- Yay.

<https://tarihdersi.net/>

Egemenlik anlayışı:

- Orta Asya Türklerinde hükümdarlığın kaynağı “ilahi” idi.
- Hükümdarlık yetkisinin Gök Tanrı tarafından verildiğine inanılırdı ve buna “Kut” denirdi.

DİKKAT 1: Türk tarihinin başlangıcından sonuna kadar egemenlik anlayışı hiçbir zaman değişmemiştir.

DİKKAT 2: Hâkimiyet hakkının Tanrı tarafından verildiğine inanılması Türk devletlerine TEOKRATİK özellik kazandırmaz. Çünkü Türk hükümdarları görevi tanrıdan almakla birlikte din alanına müdahale etmez. Din kurallarıyla devleti yönetmez.

DİKKAT 3: Hükmetme hakkının Tanrı tarafından verildiğine inanılması, Türk hükümdarlarının otoritesini, halkın bağlılığını artıran bir anlayıştır.

DİKKAT 4: Hükümdarların ilahi yetkilere sahip olduklarına inanılmakla birlikte, yetkileri sınırsız da değildir. Hükümdar, halkı, örf, adet, gelenek ve göreneklerden oluşan “Törelere” bağlı olarak yönetirlerdi.

Veraset sistemi (Tahta geçiş usulü):

- Orta Asya Türklerinde düzenli bir veraset sistemi yoktur.
- “Kut” taşımak hükümdar olabilmenin tek şartıdır.
- Kut’un hükümdar ve ailenin (hanedan) erkeklerinin kanında bulunduğuna inanılırdı.
- Dolayısıyla her hanedan üyesinin hükümdar olmaya hakkı vardır.
- Yani ülke hanedanın ortak malı kabul edilir.

DİKKAT: Yukarıda yazılı olanların sonucu olarak Ülke Hanedan üyelerinin malı kabul edilir. Bu da Türk devletlerinin **Federatif** özellik göstermesinin temel sebebidir.

Bilgi notu: Federatif ya da Merkezîyetçi sistemler bir devletin topraklarının idare biçimidir.

Federatif Devlet: bir devletin federatif olduğunu anlayabilmemiz için;

- Eyalet yöneticilerinin iç işlerinde serbest, dış işlerinde merkeze bağlı olması,
- Eyaletin Özerk (Otonom) özellik göstermesi
- Eyaleti yönetenin burayı kendi malı olarak görmesi,
- Eyaletlerin farklı hukuk kurallarının olması
- Gibi özelliklerden birine sahip olması gerekir.

Merkezîyetçi Devlet: Bir devletin merkezîyetçi olduğunu anlayabilmemiz için;

- Eyaletlerin tek merkezden kontrol edilmesi
- Eyalet yöneticilerinin merkezden atanması
- Merkezin eyaletleri sıkı şekilde denetlemesi
- Devletin Üniter yapıda olması
- Gibi özelliklerden birine sahip olması gerekir.

SONUÇ:

Veraset anlayışındaki bu düzensizlik olumsuz ve olumlu yönlere sahiptir.

Olumsuz sonuç:

- Bu belirsizlik nerdeyse her zaman taht kavgalarına neden olmuştur. Bu kavgalarda Türk devletlerinin yıkılmasının hep en önemli nedenleri olmuştur.

Olumlu sonuç:

- Diğer yandan bu mücadele tahtı en çok hak eden kişinin hükümdar olmasını sağlamıştır.

B. İkili Devlet teşkilatı:

- İlk olarak Mete Han tarafından kurulan bu sistemi Veraset sistemi içinde değerlendirmek gerekir.
- Bu sistemde devlet, (Doğu-Batı, Sağ-Sol vb) gibi yönetim birimlerine ayrılırdı. "Gök Tanrı" inancının etkisi ile güneşin doğduğu "Doğu" kutsal sayılırdı ve Büyük Hakan Doğu illerini yönetir,
- Hanedan üyeleri ise Yabgu unvanı ile Hakana bağlı olarak Batı illerini yönetirdi.

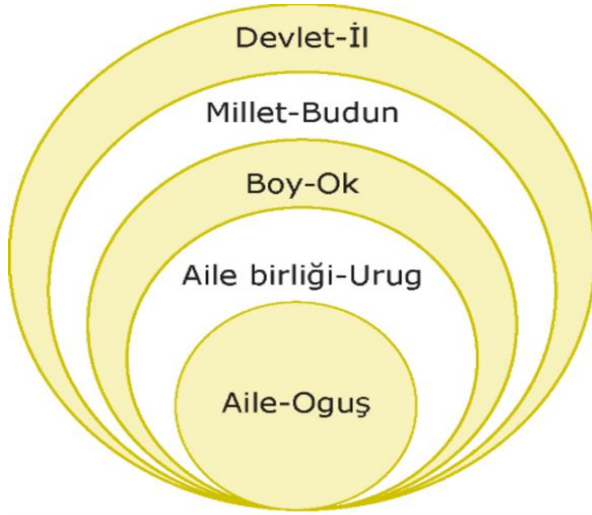
C. Katun (Hatun):

- Hükümdarın eşidir.
- Devlet işlerinde hükümdara yardımcı olur.
- Onun yerine vekâlet eder.
- Kurultayda yanında oturur.

D. KURULTAY (Toy, Kengeş):

- Devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı bir çeşit meclistir.
- Bu mecliste ülkenin siyasi, ekonomik, askeri, dini, sosyal, savaş ve barış kararları ile törelerin konması, değiştirilmesi gibi her türlü konu görüşülürdü.
- Ancak Kurultay kararları Hükümdarları bağlamazdı.
- Bu özelliği ile Kurultay'ın Hükümdarların bir nevi "danışman meclisi" niteliği taşıdığı söylenebilir.

BOY BİRLİĞİNDEN DEVLETE

- Toplumun temelinde OGUŞ (aile) vardır.
- Oğuşların birleşmesi ile URUG (Sülale),
- Urugların birleşmesi ile BOY (soy),
- Boyların birleşmesi ile BODUN (Millet),
- Bodunların birleşmesi ile İL (devlet) ortaya çıkar.

Bu yapıda en önemli birim boydur. Çünkü Türkler boylar halinde yaşarlar. Boy yapısı konar-göçer yaşantının mecburi bir sonucudur. Bu yaşantının Türklere hem olumlu, hem de olumsuz etkileri olmuştur.

OLUMLU SONUÇ: Devlet yıkılsa bile boy teşkilatı varlığını korur. Böylece yeni bir devlet kurmak nispeten daha kolaydır.

Bu sayede:

- Yıkılan bir Türk devletinin hemen arkasından yenisi kurulabilmiştir
- Böylece Türkler tarih sahnesinden hiç silinmemiştir.
- Türkler bu özelliği sayesinde teşkilatçı bir millet olarak kabul edilir.

OLUMSUZ SONUÇ: Boyların yarı bağımsız bir karakteri vardır. Bu yapı bazen devleti sıkıntıya sokabilir. Devletin zayıflamasına ya da yıkılmasına neden olabilir.

DİKKAT: Boylar halinde yaşantı Türk Devletlerinin federatif özellik göstermesinin bir başka sebebidir.

ORTA ASYA TÜRKLERİNDE HUKUK

- Orta Asya Türklerinde devlet ve toplum yaşantısını düzenleyen yazısız hukuk kurallarına **TÖRE** denir.

DİKKAT 1: Töre'nin yazısız oluşu ona canlı olma özelliği katar. Karşılaşılan yeni durumlarda yeni kurallar ortaya çıkabileceği gibi kullanılmayan kurallar da zamanla yok olur.

DİKKAT 2: Töre yapabilme gücü hükümdarlığın alametlerinden birisidir. Hükümdar töreyi çiğnememek şartıyla yeni kanun koyabilir.

DİKKAT 3: Türklerin yaşantısının hukuk kurallarına etkisi vardır. Bu yaşantıdan dolayı hukuk yazısızdır. Yine bu yaşantıdan dolayı uzun süreli hapis cezası yoktur.

4. İÇ ASYA'DA HAYAT

A. SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT

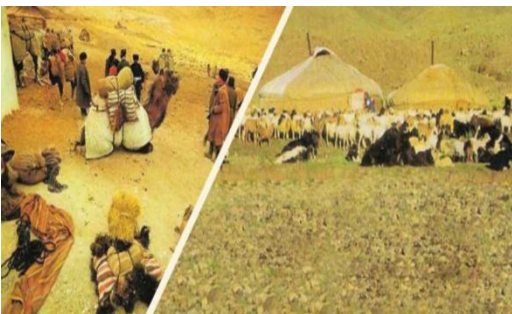
SOSYAL YAPI

- Türk toplumunun temelinde OGUŞ (Aile) adı verilen çekirdek aile vardır.
- Çekirdek aile Anne, baba ve çocuklardan oluşur. Bu aile tipi temel geçim kaynağının hayvancılık olması ile ilgilidir.
- Türklerin yerleşik yaşama geçerek tarımla uğraşmaya başlaması ile birlikte iş gücü ihtiyacı ortaya çıkınca daha geniş aileler ortaya çıkar.
- Orta Asya Türklerinde Feodalite benzeri bir sınıflaşma yoktur. Çünkü Tarım yaygın olmadığı gibi Ülke hanedanının ortak malıdır. Yani Toprakların büyük bölümü devlete aittir. Bu yüzden toprağa sahip bir soylular sınıfı da yoktur.

NOT: Toprak üzerinde özel mülkiyetin yaygın olmayışı Türklerde Özel mülkiyet anlayışının gelişmediği anlamına gelmez.

- Tarım yaygın yapılmadığı için tarımda bir işgücüne de ihtiyaç duyulmamıştır. Bu yüzden Türklerde KÖLECİLİK de yapılmamıştır.

EKONOMİK HAYAT:

- Orta Asya Türklerinin başlıca geçim kaynağı hayvancılıktır. Sürüler halinde at, koyun ve keçi besleyen Türkler bunlardan hem beslenmede, hem giyimlerinde, hem de taşınmalarında yararlanmışlardır.
- Hayvancılığın dışında ihtiyaçları oranında tarıma elverişli alanlarda mevsimsel tarım yaptıkları da görülmüştür.

- Çin’den başlayan Karadeniz ve Akdeniz’e uzanan “[Tarihi İpek Yolu](#)” Türklerin ticari yaşamında önemli etken olduğu gibi dış politikalarında da önemli yer tutmaktaydı. İpek Yolu’na egemen olmak istemeleri Çin ile mücadelelerinde ki en önemli nedenlerin başında gelmekteydi.
- İpek Yolu’nun kuzeyinden, bu yola paralel olarak uzanan “[Kürk Yolu](#)” da ticaret yaşamlarında önemli yer tutmaktaydı.

B. DİN VE İNANIŞ

GÖK-TANRI DİNİ:

- Orta Asya Türkleri arasındaki en yaygın din GÖKTANRI dinidir.
- İslamiyet ile pek çok benzerlik taşıyan bu dine göre:
- Yerleri ve göğü yaratan tek bir Tanrı (Gök Tanrı) vardır. Yani Monoteist bir dindir.
- Ahiret inancı vardır.
- Hayatında iyilikler yapan göğün yedi kat üzerine yani UÇMAĞA (Cennet) varır.
- Kötülükler yapan ise yerin yedi kat altına TAMU’YA (Cehennem) varır.

DİKKAT: Orta Asya Türklerinde görülen;

- Ölülerini Kurgan denilen oda biçimli mezarlara gömmeleri
- Ölen kişinin Eşyalarıyla birlikte gömülmesi
- Daha eski devirlerde Ölen kişinin atı ile birlikte gömülmesi
- Mezarların başına hayattayken öldürdüğü düşmanları simgeleyen BALBAL denilen heykelciklerin dikilmesi

AHİRET İNANCININ VARLIĞINI KANITLAR.

- Türkler ölülerini YUĞ denilen cenaze törenleri ve SAGU denilen ağıtlarla defnederlerdi.

Temel Gök Tanrı dini olmakla birlikte bu dinin içine yerleşmiş bazı inanış biçimleri vardır.

Bunlar:

Şamanizm:

- Türkler ruhlar âlemi ile bağlantı kurarak hastalıkları iyileştirdiğine inandıkları ŞAMAN (KAM ya da BAKSI) denilen din adamlarına saygı duymuşlardır.

Atalar kültü:

- Türkler atalarının ruhunun kendilerini izlediğine inanmış, onlara layık olmaya çalışmışlardır.

NOT: Bu inanıştan dolayı Türklerde mezarlıklara yapılan saldırı büyük saygısızlıktır ve savaş sebebidir.

Tabiat Kuvvetlerine inanma: Türkler tabiatdaki bazı varlıkların (Dağ, Su, v.s) kutsal olduklarına inanmışlardır.

DİKKAT 1: Türkler, tarih boyunca çok geniş alanlara yayıldıklarından, Türkler arasında birçok farklı din yayılmıştır.

DİKKAT 2: Orta Asya Türklerinde çeşitli ayrıcalıklara sahip, ya da devlet yönetiminde etkili bir ruhban “Ruhban sınıfı” yoktur.

C. YAZI, DİL VE EDEBİYAT

- Orta Asya Türklerinin Konar-Göçer yaşantıları Sözlü edebiyatın yazılı edebiyattan daha önce gelişmesine neden olmuştur.

• Orta Asya Türklerinde Koşuk (koşma), Sagu (Ağıt), Sav (Atasözü) ve Destan gibi sözlü edebiyat ürünleri gelişmiştir. Türk edebiyatının en önemli örnekleri ise destanlardır.

• **Bunlar;**

DESTANIN ADI	TÜRK TOPLULUĞU
ALP ER TUNGA DESTANI	İSKİTLER (SAKALAR)
ŞU DESTANI	İSKİTLER (SAKALAR)
OĞUZ KAĞAN DESTANI	ASYA HUNLARI
ERGENEKON DESTANI	KÖKTÜRKLER
BOZKURT DESTANI	KÖKTÜRKLER
TÜREYİŞ DESTANI	UYGURLAR
GÖÇ DESTANI	UYGURLAR
MANAS DESTANI	KIRGIZLAR

• Türk tarihinin ilk yazılı kaynakları ise; 6. Yüzyıla ait Yenisey Kitabeleri ile 8. Yüzyıla ait Köktürk kitabeleridir.

Türklerin tarih boyunca kullandıkları Alfabeler ise:

- Köktürk alfabesi (Milli Alfabemiz)
- Uygur alfabesi (Milli Alfabemiz)
- Kiril alfabesi
- Arap alfabesi
- Latin alfabesi

D. BİLİM VE SANAT

• Orta Asya Türklerinin yaşam tarzları tüm hayatlarını etkilediği gibi bilim ve sanatlarını da etkilemiştir.

• Türkler arasında, dokumacılık (**Pazırık kurganında** bulunan, Hunlara ait halının dünyası en eski halısı olduğu ileri sürüyor.)

• Maden işletmeciliği (Kazakistan'da Alma-Ata Esik Kurganı'nda çıkan ve Hunlara ait olduğu ileri sürülen **"altın elbiseli adam zırhı"**),

• Dericilikte de büyük ilerlemeler olduğu görülmüştür.

• Astronomi'ye büyük ilgi duymuşlar bunun sonucu **"Güneş Yılı"** esasına dayalı **"On iki Hayvanlı Takvimi"** kullanmışlardır.

• Orta Asya Türklerinin çoğunluğu göçebe biçiminde yaşadıklarından tapınaklar, saraylar ve kaleler gibi mimari eserler yapmamışlar daha çok taşınabilir nitelikte otağ, ipek halılar, at eyerleri, koşum takımları vb eserler yapmışlardır.

- Otağ adı verilen keçeden yaptıkları çadırları oldukça ünlüdür. Yaptıkları eserleri pars, kaplan, kurt ve geyik gibi hayvan figürleri ile süsledikleri görülmüştür. Bu süsleme tarzına “Hayvan Üslubu” adı verilmiştir.

5. ORTA ASYA TÜRK GÖÇLERİ

- Türkler, tarih boyunca farklı sebeplerle ana yurtlarından değişik bölgelere pek çok defa göç etmek zorunda kalmışlardır.
- Türklerin ana yurttan ilk göçlerinin, MÖ XVI. yüzyılda başladığı, MÖ XII. yüzyıl ve MS IV-IX. yüzyıllar arasında yoğunlaştığı bilinmektedir.

ORTA ASYA TÜRK GÖÇLERİNİN SEBEPLERİ

A. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ:

- Kuraklık
- Salgın hastalıklar ve hayvan hastalıkları
- Otlak ve tarım alanlarının daralması

B. NÜFUSUN ARTMASI:

- Yaşanılan toprakların artan nüfusu beslemekte yetersiz kalması

C. SİYASİ VE SOSYAL DURUM:

- Boylar arası mücadele
- Dış baskılar
- Türk boylarının birbirine bağlılığı (Bir boy göç edince diğerlerinin de zaman zaman göç etmesi)
- Yeni yurtlar edinme düşüncesi

Ç. BAĞIMSIZLIK DÜŞÜNCESİ:

- Genelde Türk boyları siyasi mücadeleyi kaybettiklerinde başka birinin hâkimiyeti altında yaşamaktansa göç etmeyi seçmiştir.

ORTA ASYA TÜRK GÖÇLERİNİN SONUÇLARI

- Orta Asya'dan çıkan Türkler dünyanın dört bir tarafına dağıldılar. Orta Avrupa, Anadolu, Suriye, İran, Sibiryaya yerleştiler. (Kimilerine göre Bening boğazından Amerika'ya bile geçmişlerdir. Kızılderililerin Türk olabileceği iddia edilmektedir.)
- Göç ettikleri yerlerde Pek çok devlet kurmuşlardır.
- Dünyanın değişik bölgelerine giden Türkler çok farklı kültürlerle ve topluluklarla etkileşim

içine girdiler. Bazı toplulukları etkilediler. Bazılarından etkilendiler.

- Bu etkilenmeler sonucu Türk boyları arasında siyasi, sosyal, kültürel, dini farklılıklar ortaya çıkmıştır.

- AYRICA, GÖÇLER TÜRK TARİHİNİ BİR BÜTÜN HALİNDE İNCELEMİYİ İMKÂNSIZ HALE GETİRMİŞTİR.

NOT: Kültürel etkilenmenin Milli benliğin kaybedilmesine yol açacak kadar büyük olmasına ASİMİLE OLMA denir. Asimilasyon konusunda iki kuralımız vardır;

1. Sayısal olarak daha kalabalık olan azınlıkta kalanı etkiler.
2. Kültürü daha gelişmiş olan az gelişmiş olanı etkiler.

NOT: Türkler başka kavimlerden başta DİN olmak üzere pek çok konuda etkilenmişlerdir. Diğer yandan dünyanın neresine giderlerse gitsinler ORDU ve DEVLET TEŞKİLATI konusunda etkileyen taraf olmuşlardır.

NOT: 1. Türklerin konar-göçer yaşantıları ve

2. At'ın sağladığı avantaj

Göçlerin sebebi değil; göçleri kolaylaştıran etkenlerdir.

6. ORDU-MİLLET TÜRKLER

- Türkler çocuklarının, yaşadıkları coğrafi ortamın sertliği, çevrelerinin düşmanlarla çevrili olması nedeniyle küçük yaştan itibaren birer asker gibi yetişmelerine özen göstermiş ve onları her türlü zorluğa hazırlamışlardır.

- Türkler için askerlik küçük yaştan itibaren normal hayatın bir parçasıydı. Toplumun eğlenceleri, yaptıkları sporlar hep savaşa hazırlık için birer antrenman niteliğindedi.

Ordu-Millet Anlayışı: Türklerde Askerlik özel bir meslek sayılmazdı. Savaş zamanında eli silah tutan herkes asker sayılırdı. Yani millet her an savaşa hazır bir ordu idi. buna gerektiğinde kadınlar bile dâhildi.

Onlu sistem: Büyük Hun hükümdarı Mete han Türklerdeki ilk düzenli ordu sistemini kurmuştur. Onun ilk düzenli Türk ordusunu kurduğu tarih MÖ 209 Bugünkü kara kuvvetlerinin kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir. Mete Han tarafından kurulan bu ordu onlu sisteme göre teşkilatlanmıştır.

<https://tarihdersi.net/>

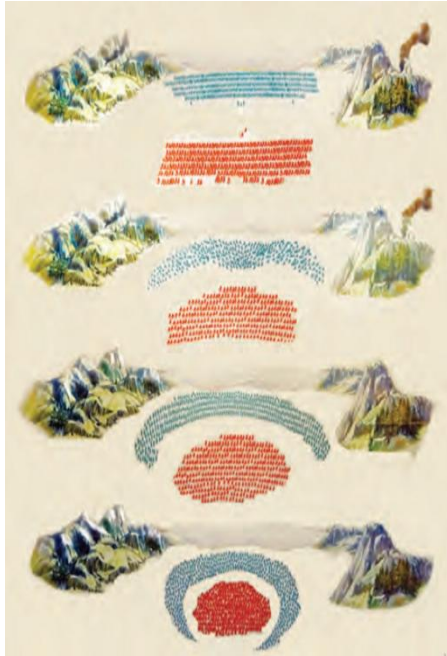
Bu sistem günümüzdeki tüm ordu teşkilatlarına örnek olmuştur. Onlu sistemde ordu, onluk, yüzlük, binlik, onbinlik (Tümen) gruplara ayrılır. Bu gruplar emir komuta zinciri ile birbirine bağlıdır.

Bu sistem Türk ordularına;

- Disiplinli olma
- Organizasyon
- Hızlı hareket kabiliyeti kazandırmıştır.

Türklerin kullandığı savaş taktikleri:

A. Turan taktiği (Kurt kapanı, hilal taktiği)

- Bu taktik Türklerin tarihte pek çok defa uyguladığı ve defalarca onları zafere ulaştıran bir taktiktir. (Malazgirt savaşı, Mohaç savaşı v.s.)
- Bu taktiğe göre ordu 3 bölüme ayrılır.
- Ordunun sağ ve sol kanatları savaşa girmeyip savaş alanına gizlenirler.
- Merkez kuvvetler savaşa başlar. Yenilmiş gibi yaparak kanatların gizlendiği yere kadar geri çekilir. (Sahte Ricat).
- Düşmanın kapana girdiğini anladıklarında merkez kuvvetler tekrar saldırıya geçerken kanatlarda düşmanı arkasından çevirerek bir çember içine alır.
- Böylece düşmanın sayısal üstünlüğünün hiç bir anlamı kalmaz

DİKKAT: Bu taktiğin uygulanabilmesi için;

1. Son derece düzenli ve disiplinli bir ordu (onlu sistem)
2. Hızlı hareket kabiliyeti (AT) gereklidir.

B. Keşif seferleri

C. Yıpratma saldırıları

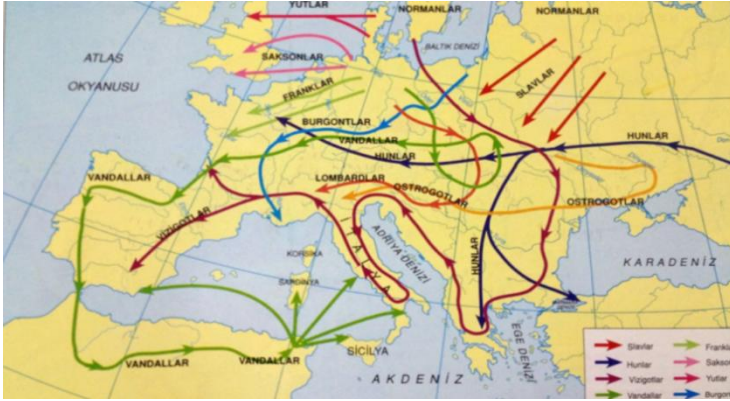
D. Pusu

NOT: Türklere savaşlarda büyük avantaj sağlayan en önemli etken At'tır. Kullanılan taktiklere baktığımızda yine At'ın yarattığı üstünlüğü sonuna kadar kullandıklarını görüyoruz.

Türklerin kullandıkları silahlar:

- Türkler Kılıç, Kalkan, Mızrak, Kargı, balta, ok gibi Orta Çağ'a özgü tüm silahları kullanmışlardır.
- Ancak özellikle savaşlarda fark yaratmalarını sağlayan silahları okları ve yaylarıdır. Çok uzun mesafelere ok atabilen Türk atçıları bunu at üstünde, hatta geriye dönerek yapabilmekteydi.
- Bu arada Mete Han tarafından icat edilen ısıklı çalan oklar özellikle düşmanın maneviyatını bozması açısından çok faydalı olmuştur.
- Ayrıca Türkler tarafından at üstünde ustalıklarla kullanılan yay biçimli, nispeten daha kısa ve hafif kılıçları da unutmamak gerekir.

7. KAVİMLER GÖÇÜ:

Asya'da yaşayan Hun Türkleri siyasi birliklerini kaybedince bunların bir kısmı (Kuzey Hunları), Çin egemenliğine girmeyerek batıya doğru göç ettiler. Hun Türklerinin Karadeniz'in kuzeyine gelerek, Hazar, Karadeniz, Balkanlar ve Orta Avrupa'da yaşayan " Barbar kavimleri (Germen kavimleri) diye nitelendirilen (Ostrogotlar, Vizigotlar,

Vandallar , Alanlar, Angıllar, Saksonlar, Alamanlar, Franklar vb) kavimleri iteklemesi ile başlayan, bu kavimlerin tam bir kaos içinde Avrupa'nın içlerine dolmaları ile sonuçlanan büyük göç hareketine denir.

Kavimler Göçü'nün Sonuçları

- Barbar kavimlerin topraklarından içeri girmesini engelleyemeyen Roma önce ikiye ayrıldı.(395)
- Ardından Batı Roma İmparatorluğu yıkıldı.(476)
- Feodalite rejimi ortaya çıktı.
- Sürekli savaşlar hızla okuma-yazma oranının azalmasına, cehaletin artmasına neden oldu. Diğer yandan barbar kavimler arasında Hıristiyanlık yayıldı. Tüm bunların Kilisenin gücünün artmasına, Skolâstik düşüncenin egemen olmasına neden oldu.
- Avrupa'nın etnik yapısı değişti ve bugünkü bazı Avrupa toplumlarının temelleri atıldı. (Almanya, Fransa, İspanya, İngiltere vb)
- Hunların bir bölümü Macaristan'a yerleşerek burada Avrupa Hun Devleti'ni kurdular. Bir süre Avrupa'nın siyasi tarihini etkilediler.
- Türk kültürü Avrupa'da yayıldı.
- İlk Çağ bitti, Orta Çağ başladı.

FEODALİTE (DEREBELİK):

- Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra ortaya çıkan ve Avrupa Ortaçağı'na damgasını vuran bir sistemdir.
- Kavimler Göçü'nün yarattığı karışıklıklar yüzünden kendilerini güvende görmeyen halk ve toprak sahiplerinin güçlü kişilerin koruması altına (himayelerine) girmeleri ile başlamıştır.
- Bu sistemde himaye edenlere yani koruyanlara "Süzeren", koruma altına giren halk ve küçük toprak sahiplerine ise "Vassal" denilmiştir.
- Temeli eşitsizlik esasına dayanan bu sistemde halk, değişik hukuki haklara sahip sınıflardan oluşmaktaydı.

Bunlar;

a) Asiller: Her türlü haklara sahiptiler. En üstte "Senyör" denilen derebeyi bulunurdu. Senyörlerin en büyüğü Simgesel yetkili kral'dı. Derebeylerinden sonra, Dükler, Kontlar, Baronlar, Vikontlar ve Şövalyeler gelirdi.

b) Rahipler: Papaya bağlı idiler. Büyük topraklara sahip olarak zenginleşmişler ve Senyörler gibi yaşamışlar, askerlikten ve vergiden muaf (bağışıklık) tutulmuşlardır.

c) Burjuvalar: Ticaret ve sanayi sayesinde zenginleşmişlerdir. Belli bir miktar para karşılığında Senyörlerin koruyuculuğu altına girmişlerdir.

d) Köylüler: En kötü şartlarda yaşayanlardır.

1. Serbest Köylüler: Toprakta kazandıklarının bir bölümünü Senyörlerine vergi olarak verirlerdi, mallarını çocuklarına miras bırakabilirdi.

2. Serfler: Toprakla birlikte alınıp satılan, hiçbir hakları olmayan, efendilerinin topraklarında çalışıp onlara hizmet eden en alt sınıftır.

AVRUPA HUN DEVLETİ

- Asya'dan yola çıkan Hun Türkleri Balamir önderliğinde Bugünkü Macaristan dolaylarına gelerek yerleştiler.
- Balamir'den sonra başa geçen "Uldız", Avrupa Hunları'nın geleneksel politikasının temellerini atmıştır.

Bu politika:

a) Önce Doğu Roma'yı etkisiz hale getirmek, (daha güçlü durumdaki Doğu Roma İmparatorluğudur. Bunu yaparken Batı Roma ile iyi ilişkiler kurmak)

b) Batı Roma üzerine yürümektir. (Doğu Roma sindirildikten sonra)

NOT: Hunların bir kısmı Uldız döneminde Anadolu'ya girdiler. Bu olay Türklerin Anadolu'ya ilk adımı atışlarıdır.

ATTILA DÖNEMİ:

• Avrupa Hunları'nın en parlak dönemi ise "Attila" dönemidir.

• Avrupalıların Atilla'yı kendilerini cezalandırmak için Tanrı tarafından gönderilen "Tanrının kırbağı" olarak nitelendirmiştir.

• Uldız döneminde temelleri atılan Roma siyaseti, Attila tarafından başarıyla uygulanmıştır.

1. Attila önce Doğu Roma'ya (Bizans)

yönelmiş, MARGOS ve ANATOLYOS antlaşmaları ile kesin şekilde itaat altına almıştır.

2. Ardından Batı Roma'ya yönelmiş GALYA

ve ROMA seferlerini yapmıştır. Böylece Batı Roma'yı

da itaat altına almıştır. Roma şehrine girebilecekken Papa'nın Ricası ve yüklü bir vergi karşılığı bunu yapmaz.

- Attila'nın ölümünün ardından taht kavgaları ve Barbar kavimlerle mücadele Hunları zayıflattı.
- Orta Avrupa'da daha fazla dayanamayan Hunların Karadeniz'in kuzeyine çekildi.

DİKKAT: Hunlar, Giysi, at eyerleme ve at koşumları ile ordu sistemleri gibi konularda Avrupalıları etkilemişlerdir.

8. DİĞER TÜRK TOPLULUKLARI

1. AVARLAR:

- Çinliler, Juan Juan, Kök Türkler "Apar", Arap ve Bizanslılar ise "Avar" olarak adlandırmıştır.
- Büyük Hun Devleti'nin ardından Asya'da bir devlet kurmuşlardır. Köktürkler tarafından yıkılınca Avrupa'ya göç ederek orada da bir devlet kurmuşlardır.
- Avarlar İstanbul'u kuşatan ilk Türk topluluğudur. Sasaniler ile birlikte 619 ve 626 yıllarında İstanbul'u 2 kez kuşatmış iseler de başarılı olamamışlardır.
- Slav Topluluklarını devlet ve ordu teşkilatı konularında etkilemişlerdir. Onların Balkanlara göçlerine ve Balkanların Slavlaşmasına neden oldular.
- Hıristiyanlığı kabul eden Avarlar zamanlar kalabalık Slav topluluklarının arasında Slavlaştılar.

DİKKAT: Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya göç eden Türklerin tamamı Hıristiyanlığı kabul ederek Slavlaşmıştır. Bu yüzden kimlerin bu bölgeye göç ettiğini bilmek önemlidir.

2. BULGARLAR:

- Hunlar ile Oğuz boylarından olan Ogurların birleşmesi ile ortaya çıkmışlardır.
- I. Kök Türk Devleti'nin 630 da yıkılması üzerine Kubrat yönetiminde Karadeniz'in kuzeyinde "Büyük Bulgarya Devleti'ni" kurmuşlardır.
- Kurucuları Kubrat'ın ölümünden sonra Hazarlar tarafından siyasi varlıklarına son verilmiş ve ikiye ayrılmışlardır.

a) Tuna Bulgarları:

- Bugünkü Bulgaristan yöresinde kurulmuştur.
- Avarlardan sonra İstanbul'u kuşatan 2. Türk topluluğudur.
- Nüfuslarının az olması, Hıristiyanlığı benimsemeleri sonucu, benliklerini yitirerek Slavların arasında erimişlerdir.

NOT: Günümüzde Bulgaristan'da yaşayan Türklerin Tuna Bulgarları olmayıp Osmanlılar döneminde Balkanlara yerleştirilen Türklerdir.

b) İtil (Volga) Bulgarları:

- Abbasiler döneminde ticaret sayesinde tanıdıkları İslamiyet'i kabul etmişlerdir.
- Bu durum benliklerini korumalarında etkili olmuştur.
- Altınordu Devleti'nin parçalanmasından sonra ortaya çıkan "Kazan Hanlığı" asıl unsurları bunlardan gelmektedir.

DİKKAT: Bazı araştırmacılara göre İslamiyet'i kabul eden ilk Türk devleti İtil Bulgar devletidir.

<https://tarihdersi.net/>

3. HAZARLAR:

- Kök Türk Devleti'nin yıkılmasında sonra Kafkaslar ve Kara Deniz'in kuzeyinde kurulmuştur.
- Bu bölgede Ticaret yollarının geçiş güzergâhında bulunmaları büyük refaha ulaşmalarını sağladı.
- Ayrıca Hazar ülkesindeki dinsel hoşgörü bu döneme HAZAR BARIŞ ÇAĞI ismi verilmesini sağladı.
- Hz. Osman ve Emeviler döneminde İslam Araplarla savaşarak Kafkasların İslamlaşmasını engellemişlerdir.
- Yöneticileri Museviliği benimseyen tek Türk topluluğu olmuşlardır.
- Hazarlar arasında Şamanizm, İslamlik ve Hıristiyanlık da yayılmıştır.
- Her dine ait kadınların (yargıçlar) bulunması, ibadet ve ayinlerini rahat bir şekilde yapabilmeleri dinler arasında büyük bir hoşgörünün olduğunun göstergesidir.
- Hazar Denizi ismini Hazar Türklerinden almıştır.

4. MACARLAR:

- Fin-Ogur Kavimleri ile Onogur Türklerinin birleşmesi ile ortaya çıkmışlar
- Don Nehri yörelerinden Avar, Sibir ve Peçeneklerin baskısı üzerine adlarını verdikleri bugünkü Macaristan'a yerleşmişlerdir.
- Hıristiyanlığı benimseyerek Türklüklerini yitirmişlerdir.
- Macarların diğer bir adı olarak bilinen Hungaria sözcüğü Onogurlardan gelmektedir.

5. BAŞKURLAR (BAŞKIRTLAR):

- Ural dağları yörelerinde değişik Türk boylarına bağlı olarak yaşamışlar, 13.yy da Altınordu devletine bağlanarak Müslümanlığı benimsemişlerdir.
- Günümüzde Rusya Federasyonuna bağlı olarak "Başkirt Özerk Cumhuriyeti" adı ile yaşamlarını sürdürmektedirler.

6. PEÇENEKLER:

- Balkaş Gölü yörelerinde I. Kök Devleti'ne bağlı olarak yaşamışlar, baskılar üzerine Karadeniz'in kuzeyine gelmişlerdir.
- Rusların Karadeniz'e inmelerini engellemişlerdir.
- Oğuz saldırıları üzerine Balkanlara gelen Peçenekler, önceleri ücretli asker olarak Bizanslıların hizmetine girmişlerdir.

DİKKAT: Bizans ordusunda paralı askerlik yapan Peçenekler Malazgirt savaşında taraf değiştirerek Selçukluların savaşı kazanmalarını sağladı.

- Zamanla güçlenen Peçenekler, Anadolu Selçuklu ve Çaka Bey ile Bizans'a karşı ittifak kursa da Bizanslıların Kıpçaklarla anlaşarak Peçenekler üzerine saldırtmaları sonucu Peçeneklerin siyasi varlığı son bulmuştur.

7. KIPÇAKLAR (KUMANLAR):

- Moğol - Karahitayların baskıları üzerine Karadeniz'in kuzeyine yerleşmişler, bu geniş düzlükler Deşt-i Kıpçak (Kıpçak Bozkırları) ismini almıştır.
- Kıpçaklar da Peçenekler gibi Rusların Karadeniz'e inmelerini engellemişlerdir.
- Bizanslarla anlaşarak Peçeneklerin siyasi varlığına son vermişlerdir.

- Moğol akınlarına dayanamayan bir kısım Kıpçaklar Macaristan'a giderek Hıristiyanlığı benimserken bir kısmı Altınordu Devleti'ne bağlanmışlar ve bu devletin ana unsurunu oluşturmuşlardır.
- Ayrıca bu devletin Türkleşmesine katkı sağlamışlardır.
- Kıpçak ile Oğuzlar arasındaki savaşların "Dede Korkut Hikâyelerinin" ortaya çıkmasını sağlamıştır.

8. OĞUZLAR (UZLAR) :

- En kalabalık ve tarihte en önemli rolleri oynayan Türk topluluğudur ve 24 boydan meydana gelmişlerdir.
- Orhun - Selenga yörelerinde yaşamışlardır. Önce Kök Türk, daha sonra Uygurların egemenliğinde yaşayan Oğuzlar, Kırgızların baskısına dayanamayarak batıya çekilmişlerdir.
- Oğuzların bir kısmı, baskılar sonucu Balkanlara yerleşip Bizanslıların hizmetine

girmişler, Malazgirt Savaşı'nda Peçenekler ile birlikte Selçuklular tarafına geçmişlerdir.

- Bizanslılar, Balkanlarda kalan Oğuzları bugünkü Romanya'nın Dobruca Bölgesi'ne yerleştirmişlerdir. Günümüzdeki "Gökoğuzların" (Gagavuzlar), bu bölgedeki Oğuzların torunları oldukları ileri sürülmüştür.
- Seyhun yörelerinde kalan Oğuzlar ise "Oğuz Yabgu Devleti"ni kurmuşlardı. Selçuk Beyin öncülüğünde İslamiyet'i kabul ederek Büyük Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti başta olmak üzere pek çok devlet kurmuşlardır.

9. SİBİRLER (SABİRLER, SABARLAR):

- Sibirya ismini Sibir Türklerinden almıştır.
- Sasanilerle birleşerek Bizanslılar ile yaptıkları savaşlar sırasında Ankara, Kastamonu yörelerine kadar gelmişlerdir.
- Bu, Hunlardan sonra Türklerin Anadolu'ya Türklerin ikinci ayak basışıdır.

10. TÜRGİŞLER:

- Uzun süre I. ve II. Kök Türklere bağlı olarak yaşamışlardır. Onlardan sonra Asya'da ortaya çıkan iktidar boşluğunu doldurmaya çalışmışlardır.
- Su-lu Kağan döneminde Emevileri durdurarak Orta Asya'nın Araplaşmasını önlemişlerdir.
- Çinlilerin kışkırtmasıyla Sarı ve Kara Türgişler diye 2 ye ayrılan bu Türk Devleti'ne Karluklar son vermişlerdir.

NOT: Yakın zamana kadar Türgiş hükümdarı Baga Tarkan kendi adına para bastıran ilk Türk hükümdarı olarak bilinmekteyken Köktürklerinde bastırdıkları para bulunmuştur.

11. KIRGIZLAR:

- Dünyanın en uzun destanı olan Manas destanı Kırgızlara aittir.
- Moğol egemenliğine giren ilk Türk kavmidir.

12. KARLUKLAR:

- Uzun süre Kök Türklere bağlı yağayan Karluklar, Basmil ve Uygurlar ile birleğerek II. Kök Türk Devleti'nin yıkılığında yer almığlar, ancak Uygurlar ile anlaşamayarak batıya göç ederek ve Talas yöresinde devlet kurmuğlardır.
- Talas Savağı'nda (751) Çinlilere karėı İslam Arapların yanında yer alarak bu savağın Araplar tarafından kazanılmasında rol oynamığlar ve Orta Asya'nın Çinlilerin eline geçmesini engellemiğlerdir.
- Böylece bağlayan iyi iliğkiler sonucu İslamiyet'i kabul eden ilk Türk topluluğu olmuğlardır.
- Karluklar, Yaėma ve  iėil adlı Türk boyları ile ilk Türk-İslam Devleti olan "Karahanlı Devleti'ni" kurmuğlardır.

HAZIRLAYAN:

SERDAR BAYRAK

TARİH  GRETMENİ

<https://tarihdersi.net/>